

Zákaz užití síly v mezinárodním právu jako součást *iuris ad bellum* a některé jeho současné výzvy

Martin Faix* – Marko Svicevic**

Abstrakt: Regulace a institucionalizace použití síly v systému Charty OSN představuje zásadní posun od prosazování individuálních zájmů států ke kolektivnímu systému bezpečnosti, založenému na společných hodnotách mezinárodního společenství. Právě v tom spočívá normativní význam zákazu použití síly podle článku 2 odst. 4 Charty a mechanismu jeho prosazování. Koncept kolektivní bezpečnosti, formulovaný před 80 lety, přetrvává dodnes, a to navzdory významným výzvám pramenícím z vývoje mezinárodního společenství. Kromě výzev v podobě porušování zákazu užití síly se jedná zejména o výzvy v souvislosti s proměnou bezpečnostního prostředí, jako je činnost nestátních aktérů a technologický vývoj. Patří mezi ně ale i výzvy odlišného charakteru, jako je různorodost přístupů, které k výkladu a uplatňování zákazu užití síly, a potažmo celého korpusu *iuris ad bellum*, zaujímají jak státy, tak i doktrína mezinárodního práva. Závěrem článek konstatuje, že i navzdory těmto výzvám vytvářejícím riziko eroze či liberalizace zákaz užití síly (na rozdíl od intenzivně diskutovaných možných změn v jiných částech *iuris ad bellum*, jako například v kontextu sebeobrany jako výjimky ze zákazu užití síly) prozatím neprošel ve smluvní ani obyčejové podobě modifikací.

Klíčová slova: užití síly, mezinárodní právo, Charta OSN, kybernetický útok, výklad, evoluce, článek 2 odst. 4, nestátní aktéři, výzvy

Úvod

Regulace užití síly v mezinárodním právu je výsledkem vývoje, jehož základní a nosnou myšlenkou je pochopení, že volnost států prosazovat své individuální zájmy ozbrojenou silou, jako neustálý zdroj nestability vedoucí potenciálně k destrukci mezinárodního společenství, musí být omezena a nahrazena kolektivním systémem ochrany míru jako společné hodnoty mezinárodního společenství. Normativně byla tato myšlenka přetavena do dvou základních pilířů současné mezinárodněprávní regulace obsažené v Chartě OSN: zákazu užití síly a systému jeho kolektivního vynucení, tj. systému kolektivní bezpečnosti. Kogentní charakter zákazu užití síly přitom dokládá chápání míru jako hodnoty společné celému mezinárodnímu společenství, a také kolektivizaci její právní ochrany jak v rovině normativní úpravy, tak institucionalizovaného systému jejího vynucení.

Zákaz užití síly nadále představuje jeden ze základních kamenů současného systému mezinárodního práva. Relevantní právní normy, zejména Charta OSN a obyčejové mezinárodní právo, nejsou zpochybňovány co do jejich existence či relevance. Jejich existence a specifické postavení jako kogentních norem ale zužuje manévrovací prostor států, které se v případě potřeby odvrátit použitelnost norem *iuris ad bellum*¹ či ospravedlnit použití

* JUDr. Martin Faix, Ph.D., MJl, Centrum pro mezinárodní humanitární a operační právo, Univerzita Palackého v Olomouci. E-mail: martin.faix@upol.cz.

** Dr Marko Svicevic, LL.Dip., Centrum pro mezinárodní humanitární a operační právo, Univerzita Palackého v Olomouci. E-mail: marko.svicevic@upol.cz.

¹ V kontextu tohoto článku je termín *ius ad bellum* používán souhrnně k označení rámce pro užití síly, který zahrnuje jak

síly v konkrétním případě snaží o co nejširší výklad (ve vlastní prospěch) či odůvodnění použití výjimek.² V důsledku toho přetrvávají spory ohledně normativního obsahu norem *iuris ad bellum* a účinnosti jejich prosazování, což však nekoresponduje s jejich funkcí jakožto norem sloužících ochraně míru jako základní hodnoty mezinárodního společenství, která (také ve světle historických zkušeností)³ vyžaduje co nejprecizněji vymezený regulační rámec.

Diskuse týkající se efektivity zákazu užití síly je pochopitelná a provází jeho normativní ukotvení zejména v podobě čl. 2 odst. 4 Charty OSN od počátku jeho vzniku.⁴ Dění posledních dvou desetiletí ale přineslo další zpochybňování efektivity mezinárodněprávní úpravy zákazu užití síly.⁵ Kontroverze nad výkladem, aplikací a efektivitou norem *iuris ad bellum* vyvolala opatření přijatá v reakci na teroristické útoky 11. září 2001, intervence v Iráku v roce 2003,⁶ ruská intervence v Gruzii v roce 2008, konflikty navazující na Arabské jaro (zejména Sýrie, Libye a Jemen), anexe Krymu v roce 2014, či řada dalších konfliktů. V roce 2018 Christina Gray poznamenala: „Svět se v roce 2018 jeví jako nebezpečné místo a právní omezení použití síly, která byla zavedena Chartou OSN po druhé světové válce, jsou vystavena značnému tlaku.“⁷ Jak dále Gray upozorňuje, počet konfliktů po roce 2010 narostl, počet osob vysídlených z důvodu konfliktu je nejvyšší od druhé světové války, a i vojensky silné státy, včetně stálých členů Rady bezpečnosti, se rozhodly pro použití síly k dosažení svých politických cílů.⁸ V roce 2025, kdy si svět připomíná osmdesáté

jeho zákaz, tak i výjimky z tohoto zákazu, a to v souladu s běžně zaužívanou a široce rozšířenou praxí v doktríně mezinárodního práva. Viz například: STAHN, C. *Jus ad bellum*, 'jus in bello'... 'jus post bellum'? – Rethinking the Conception of the Law of Armed Force. *European Journal of International Law*. 2007, 17(5), s. 926; SASSÖLI, M. *Military Objectives*. Max Planck Encyclopedia of Public International Law. In: *Oxford Public International Law* [online]. Září 2016, marg. 30. Dostupné z: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e334?rskey=xw1kjiw&result=1&prd=MPIL>; RUYTS, T. The Meaning of “Force” and the Boundaries of the *Jus Ad Bellum*: Are “Minimal” Uses of Force Excluded from UN Charter Article 2(4)? *American Journal of International Law*. 2014, Vol. 108, No. 2, s. 159–210; SCHMITT, M. N. *Cyber Operations and the Jus Ad Bellum Revisited*. *Villanova Law Review*. 2011, Vol. 56, No. 3, s. 569–605.

² Například odůvodnění cíleným zabitím iránského generála Revolučních gard, K. Solejmáního, provedeným Spojenými státy americkými na území Iráku dne 2. ledna 2020. Srov. oznámení Spojených států o výkonu sebeobrany ze dne 08. ledna 2020 adresované Radě bezpečnosti OSN [online]. Dostupné z: <https://www.iustsecurity.org/wp-content/uploads/2020/01/united-states-article-51-letter-soleimani.pdf>.

³ Nařčení z porušení Briand-Kellogova Paktu (1928) i Paktu Společenství národů (1919) se Japonsko bránilo označením svých vojenských aktivit v Mandžusku v roce 1931 jako policejních opatření, respektive opatření k ochraně majetku a zdraví svých státních příslušníků (srov. Zápis ze 16. setkání v rámci 65. zasedání Výboru: LEAGUE OF NATIONS. Official Journal. 16th meeting, 65th session of the Committee. *12 League of Nations Official Journal*. 1931, Vol. 12, No. 12 (prosinec 1931), s. 2358 an. Dostupné z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein:journals/leagon12&i=2488>.

⁴ Srov. například diskuse z roku 1971 a odpověď Louise Henkina na tvrzení Thomase Francka, že z důvodu nedostatečné efektivity v praxi je čl. 2 odst. 4 Charty OSN pouze prázdnou schránkou. FRANCK, T. Who Killed Article 2 (4)? or: Changing Norms Governing the Use of Force by States. In: *American Journal of International Law*. 1970, Vol. 64 No. 5, s. 809–837; HENKIN, L. The Reports of the Death of Article 2(4) Are Greatly Exaggerated. *American Journal of International Law*. 1971, Vol. 65 No. 3, s. 544–548.

⁵ Článek 2 odst. 4 byl prohlášen za „mrtvý“ již Thomasem Franckem pouhých 25 let po přijetí Charty OSN. Dnes lze opět sledovat rostoucí pesimismus vůči celému rámci *ius ad bellum*. Viz např. nedávný příklad v HATHAWAY, O. A. – SHAPIRO, S. J. *Might Unmakes Right: The Catastrophic Collapse of Norms Against the Use of Force*. In: *Foreign Affairs* [online]. 24. 6. 2025. Dostupné z: <https://www.foreignaffairs.com/united-states/might-unmakes-right-hathaway-shapiro>.

⁶ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 6; FRANCK, T. What happens now? The UN after Iraq. *American Journal of International Law*. 2003, s. 607; WEDGWOOD, R. The Fall of Saddam Hussein: Security Council mandates and pre-emptive self-defence. *American Journal of International Law*. 2003, Vol. 97, No. 3, s. 576; STROMSETH, J. E. Law and Force after Iraq: A Transitional Moment. *American Journal of International Law*. 2003, Vol. 97, No. 3, s. 628; YOO, J. C. Using Force. *University of Chicago Law Review*. 2004, Vol. 71, No. 2, s. 729.

⁷ GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, s. 1.

⁸ Ibidem, s. 1–9.

výročí podpisu Charty OSN, se zdá být svět ještě nebezpečnějším místem. Izraelsko-palestinský konflikt a opakované ozbrojené střety s Iránem a jím podporovanými režimy jsou toho důkazem. Ruská invaze na Ukrajinu tuto skutečnost dále ilustruje, neboť je široce vnímána jako zlomový moment, který znovu otevírá zásadní otázky týkající se aktuální relevance zákazu užití síly a systému kolektivní bezpečnosti zakotveného v Chartě OSN.⁹

Mezinárodní společenství zažívá éru rostoucí konfrontace, jak již realizované, tak hrozící (například v oblasti Jihočínského a Východočínského moře či Taiwanu). Mezinárodní právo jako sociální nástroj je sice přirozeně instrumentalizováno k dosahování politických cílů, když ale míra faktického porušování existujících pravidel či jejich manipulace formou expanzivního výkladu přesáhne určitou míru, nebo stane-li se porušování dokonce systematickým, pak liberalizační, případně erozivní efekt takového procesu může narušit systém fungování mezinárodního práva jako právního rámce fungování mezinárodního společenství do té míry a takovým způsobem, že ohrozí jeho základní regulatorní funkci.

Nad rámec možné eroze stávajícího právního rámce zákazu užití síly v důsledku expanzivního výkladu či porušování dochází i k využívání *lawfare*, tj. záměrného využívání právních norem, institutů a procesů za účelem dosažení politických, vojenských nebo strategických cílů, v jeho různých podobách, zejména pak ke zneužití sporných aspektů normativního rámce zákazu užití síly (*lawfare of ambiguity*) či instrumentalizace faktu, že protivník dodržuje mezinárodní právo (*lawfare of obedience*).¹⁰

Otázky ohledně současného právního rámce upravujícího užití síly však nevyvolává pouze chování států, ale také vzestup nestátních aktérů, rozvoj digitálních technologií a využívání kybernetického prostoru. Zatímco povaha hrozeb se od doby přijetí Charty OSN zásadně proměnila, právní režim upravující použití síly neprošel srovnatelnou (alespoň formální) transformací, která by tyto změny výslovně reflektovala. Část mezinárodněprávní doktríny na tento nesoulad kriticky poukazuje jako na nedostatečnost stávajícího právního rámce, případně zdůrazňuje potřebu jeho revize – například v reakci na rostoucí význam nestátních aktérů nebo hrozby plynoucí ze stále intenzivnějšího využívání kyberprostoru. Tyto fenomény přirozeně otevírají prostor pro expanzivní výklad mezinárodního práva, který zahrnuje i mimoprávní aspekty, zejména otázky legitimacy,¹¹ s cílem rozšířit možnosti zmocnění či ospravedlnění jednostranného použití ozbrojené síly státy, a to zejména v kontextu výkonu práva na sebeobranu.¹²

Dlouhodobé dopady současného vývoje zůstávají těžko identifikovatelné – a to jak z hlediska mezinárodního práva jako celku, tak i ve vztahu k zákazu použití síly jako jednoho

⁹ Skepse a nejistota ohledně životaschopnosti a funkčnosti mezinárodněprávního zákazu užití síly jsou v odborné literatuře po ruské invazi na Ukrajinu zřetelně patrné, a to bez ohledu na to, zda se výstupy doktríny zaměřují na samotný zákaz užití síly, nebo na Radu bezpečnosti OSN a její neschopnost situaci řešit. Jak však upozorňuje řada autorů, ruská invaze na Ukrajinu sama o sobě nepředstavuje důkaz eroze článku 2 odst. 4; tato norma si zachovává svůj status normy mezinárodního práva právě díky tomu, že je mezinárodním společenstvím nadále akceptována. Viz např. MELLING, G. Has Russia Killed Article 2(4)? Evaluating the Effectiveness of the Prohibition of the Use of Force in the Conduct of International Affairs. *San Diego International Law Journal*. 2024, Vol. 25, No. 1, s. 1–22.

¹⁰ BRUNER, T. – FAIX, M. The Attribution Problem as a Tool of Lawfare. *Obrana a Strategie*. 2018, roč. 1, č. 1, s. 79.

¹¹ DE GUTTRY, A. The Western-led military operations in Syria in response to the use of chemical weapons. *Archiv des Völkerrechts*. 2018, Vol. 56, No. 4, s. 472–513.

¹² Mnozí komentátoři a bezpečnostní strategové poukazují na rostoucí nesoulad mezi bezpečnostními potřebami států a bezpečnostní architekturou mezinárodního práva. Tvrdí, že pravidla mezinárodního práva a instituce zřízené Chartou OSN nejsou adekvátní k řešení současných bezpečnostních hrozeb, a proto prosazují nové doktríny, jejichž cílem je rozšířit oprávnění států k jednostrannému použití síly v rámci sebeobran.

z jeho základních pilířů. Potenciál těchto změn jako výzvy a důvodu pro úpravu pravidel *iuris ad bellum* se dále násobí, pokud dochází k jejich vzájemné interakci a prolínání. Příkladem je využívání nových technologií – bezpilotních či kybernetických prostředků.¹³ Jejich vojenské nasazení již samo o sobě představuje výzvu pro stávající mezinárodně-právní rámec, ale až kombinace nasazení nových technologií a změn v chápání norem *iuris ad bellum* a suverenity vede k pokusům rozšiřovat a liberalizovat výklad a aplikaci mezinárodněprávních norem regulujících užití síly.

Právní výzvy vyplývající z uvedených vývojových tendencí (a jejich kombinací) zásadně ovlivňují výklad regulace konkrétních dílčích aspektů zákazu užití síly (a výjimek z něj), jako je otázka legality výkonu práva na sebeobranu vůči nestátním aktérům nebo kvalifikace kybernetických útoků jako porušení článku 2 odst. 4 Charty OSN. Jejich význam je však hlubší. Jejich průřezový charakter vyvolává otázky ohledně schopnosti mezinárodního práva absorbovat nové výzvy v rámci stávajícího právního rámce (například prostřednictvím evolutivního výkladu Charty OSN), a dokonce i ohledně samotné schopnosti účinně omezovat použití ozbrojené síly jako takové. Již před vypuknutím některých významných ozbrojených konfliktů posledních dvou desetiletí,¹⁴ jako je konflikt na východní Ukrajině, anexe Krymu či situace v Libyi a Sýrii, řada autorů poukazovala na to, že zákaz užití síly (případně celý korpus *ius ad bellum*) se nacházejí „na pokraji klinické smrti“ nebo přinejmenším „ve stavu vážného oslabení“. ¹⁵ Arabské jaro se v tomto kontextu stalo demonstrací uvedených výzev a zároveň testovacím případem pro koncept odpovědnosti za ochranu (Responsibility to Protect, R2P) – a to jak ve vztahu k otázce prode-mokratické intervence (tj. demokracie jako legitimního cíle opatření ozbrojené intervence ze strany mezinárodního společenství), tak i ve vztahu k problematickým otázkám, jako jsou legalita intervence na pozvání (ruská intervence v Sýrii), rozsah a limity práva na sebeobranu, zejména vůči nestátním aktérům (např. ISIS, Boko Haram, Al-Káida), či limity struktur kolektivní bezpečnosti, jak byly po druhé světové válce vytvořeny a koncipovány Chartou OSN.

Tento článek reflektuje potřebu popsat současný stav zákazu použití síly v mezinárodním právu, včetně identifikace zásadních výzev, kterým tato norma a potažmo režim *ius ad bellum*, jehož je nosnou a integrální součástí, čelí. Cílem přitom není nabídnout vyčerpávající rozbor jednotlivých problémových oblastí, aspektů či situací – to by s ohledem na rozsah textu nebylo možné. Cílem je načrtnout základní vývojové tendence a vymezit parametry jednotlivých výzev. Na rozdíl od jiných prací zabývajících se současným stavem a parametry zákazu použití síly tento článek vychází ze struktury, která zahrnuje tři vzájemně provázané roviny: zprvte metodologické aspekty, tedy otázky související s volbou přístupu k samotnému zkoumání zákazu užití síly; zadruhé rovinu normativního

¹³ Například státní instituce České republiky se staly terčem kybernetického útoku, jehož původcem byl jiný stát. Příkladem je kybernetický útok na Ministerstvo zahraničních věcí ČR v červnu 2019. Tajné služby ČR označily za původce jiný stát, podle médií Ruskou federací [ČESKÝ ROZHLAS. Kybernetický úřad. Za červnovým útokem na ministerstvo zahraničí stojí cizí stát. Český rozhlas [online]. 13. 08. 2019. Dostupné z: https://www.irozhlaz.cz/zpravy-domov/hackeri-kyberneticky-utok-nukib-ministerstvo-zahranici_1908131347_miz].

¹⁴ Zásadních ve smyslu nejen jejich rozsahu, ale zejména dopadu na právní úpravu *iuris ad bellum*.

¹⁵ Srov. D'ASPREMONT, J. Mapping the Concepts Behind the Contemporary Liberalization of the Use of Force in International Law. *University of Pennsylvania Journal of International Law*. 2010, Vol. 31, s. 1089–1148. Někteří autoři požadovali nahrazení současného systému regulujícího (zákaz) užití síly. Srov. např. YOO, J. *Point of Attack: Preventive War, International Law, and Global Welfare*. Oxford: Oxford University Press, 2014.

obsahu, tj. určení rozsahu použitelnosti normy z hlediska působnosti osobní, materiální, místní a časové prostřednictvím výkladu; a zatřetí otázku, zda a případně do jaké míry prochází normativní ukotvení zákazu užití síly procesem evoluce. Tyto roviny se přirozeně překrývají, jak lze demonstrovat například na skutečnosti, že rozdílné metodologické přístupy mohou vést k odlišným závěrům ohledně legality konkrétního jednání, jak bude rozvedeno níže.

1. Současné výzvy pro zákaz užití síly

1.1 Metodologická pluralita a její implikace

Mezinárodní právo se s ohledem na současnou geopolitickou situaci nachází na počátku (další) kontroverzní debaty o životaschopnosti a efektivitě režimu Charty OSN regulujícího užití ozbrojené síly. Praxe i doktrína mezinárodního práva sehrávají důležitou úlohu při analýze vývoje, určování existence a výkladu právních norem, jejich fungování či obsahu závazků z nich vyplývajících. Na základě výstupů doktríny mezinárodního práva lze identifikovat, zda a případně do jaké míry došlo k evoluci ve výkladu, či dokonce k modifikaci dané mezinárodněprávní normy. Formálně je tato myšlenka zakotvena v čl. 38 Statutu MSD, který uvádí nauku mezinárodního práva, společně s judikaturou mezinárodních soudů, jako jeden z prostředků poznání právních pravidel mezinárodního práva.

Doktrinální analýza praxe se může na první pohled jevit jako relativně jednoznačný úkol, a to zejména z hlediska postupu takové analýzy. Každá taková analýza je ale originální, a i při dodržení zaužívaných vědeckých postupů právní komunikace a argumentace může v kontextu identického precedentu dospět ke zcela odlišným závěrům.¹⁶ Zásadním může být již (na úrovni formulace premisy) hodnocení precedenční hodnoty či charakteru určité události či vyjádření.¹⁷ Tato otázka se nabízí například při hodnocení, zda mlčení jako reakce na incident zahrnující použití síly je relevantním precedensem, nebo nikoliv, případně zda (v současnosti časté) vyjádření států k incidentům zahrnujícím užití ozbrojené síly, jenž neobsahují právní hodnocení, lze zahrnout mezi právně relevantní precedenty.¹⁸

Nejvýznamnější způsob, jakým analýza může být ovlivněna a legitimně vést i k odlišným závěrům, je volba metodologie. Zařazení metodologie úvodem jako jedné ze současných výzev pro zákaz užití síly v mezinárodních vztazích (respektive celý normativní rámec *iuris ad bellum*) je odůvodněno tím, že poznání obsahu, ale i vypořádání se s výzvami, které v této kapitole budou následovat dále, závisí na zvoleném způsobu nalézání práva, tj. metodologie. Stručně řečeno, uplatnění odlišných metodologických přístupů při

¹⁶ V české odborné literatuře k *iuri ad bellum* na tento problém upozorňuje v kontextu práva na výkon sebeobrany například Veronika Bílková. Mezi faktory, které diskusi této problematiky ovlivňují, respektive činí ji obtížnou, řadí pluralitu koncepčních a metodologických východisek, nekonzistentní terminologii, a další. (BÍLKOVÁ, V. Preemptivní a preventivní sebeobrana z pohledu mezinárodního práva. *Acta Universitatis Carolinae*. 2005, roč. 3, s. 80).

¹⁷ Viz např. analýzu Greena týkající se precedenční hodnoty stanovisek států publikovaných prostřednictvím sociálních sítí: GREEN, J. A. The Rise of Twiplomacy and the Making of Customary International Law on Social Media. *Chinese Journal of International Law*. 2022, Vol. 21, No. 1, s. 1, 7–8, 47–48.

¹⁸ Relevantní jsou v tomto ohledu závěry č. 6 a 10 Návrhu závěrů Komise OSN pro mezinárodní právo k určování obyčejového mezinárodního práva, v nichž Komise uznává význam nečinnosti států a možnost, aby taková nečinnost odrážela *opinionem juris*. Viz ILC. *Draft conclusions on identification of customary international law, with commentaries*. UN GA Doc. A/73/10, 2018.

zkoumání relevantní praxe může v realitě vést k odlišným závěrům týkajícím se legality (ale i legitimacy) takového chování.¹⁹

Příhodnou ilustrací problému může být zamyšlení editorů časopisu *Heidelberg Journal of International Law* ke speciálnímu číslu věnovanému mezinárodněprávním aspektům anexy Krymu: „*Skoro žádný ‚západní‘ politik nebo vědec nepovažuje politické směřování Ruska za ospravedlnitelné či ospravedlněné z pohledu mezinárodního práva. Naopak, jak se nám zvenčí zdá, ruští politici a odborníci věří ve schopnost řádně zasadit vtělení Krymu do existujícího mezinárodněprávního rámce. Pro krizi je charakteristická absence opravdového právního dialogu mezi odborníky z obou stran.*“²⁰ Uvedená kontroverze je výtečným příkladem nutnosti zkoumat i dopady volby přístupů k hodnocení legality ze strany doktríny mezinárodního práva jako jednoho z formálních pramenů (poznání) mezinárodního práva. Jak upozorňuje Roberts, západní a ruští mezinárodní právníci v tomto případě „*akceptovali odlišná fakta, předložili odlišná chápání práva, a dospěli k diametrálně odlišným závěrům jak s ohledem na legalitu, tak legitimitu toho, co se přihodilo.*“²¹

Pro současnou diskuzi nad stavem, výzvami, jejich významem a důsledky pro mezinárodněprávní úpravu celého *iuris ad bellum* je symptomatická hluboká ambivalence mezi přístupy představitelů mezinárodněprávní doktríny. Corten označil tento hluboký příkop mezi nimi jako „dialog hluchých“,²² který přesahuje dva základní trendy v doktríně mezinárodního práva, tj. extenzivní (často hodnotově založený) přístup a restriktivní, pozitivistický, tj. textuálně a formalisticky orientovaný přístup.²³

Zásadní a kontinuální výzvou je výklad norem *iuris ad bellum* zejména s ohledem na současné tendence jejich hodnotové interpretace. Vznik takové diskuse je logický, dokonce předvídatelný. V době svého vzniku zákaz užití síly jako norma mezinárodního práva reflektoval rovnováhu hodnot a existujících tehdejších zájmů.²⁴ Mezinárodní právo

¹⁹ Ve specifickém kontextu *iuris ad bellum* Corten dokonce uvádí, že (na základě rozsáhlé analýzy doktríny), je debata více o metodologii než o materii, srov. CORTEN, O. The Controversies over the Customary Prohibition of the Use of Force: A Methodological Debate. *European Journal of International Law*. 2006, Vol. 16, No. 5, s. 803. Kajtár na příkladu radikálně extenzivního výkladu rozsahu práva na sebeobranu ukazuje, jak metodologie působí na obsah i výsledky právního bádání. Srov. KAJTÁR, G. Self-Defence against Non-State Actors – Methodological Challenges. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eotvos Nominatae: Sectio Iuridica*. 2013, Vol. No. 54, s. 307–332.

²⁰ Cf. MARXSEN, C. – PETERS, A. – HARTWIG, M. Introduction, Symposium: The Incorporation of Crimea by the Russian Federation in the Light of International Law. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht [Heidelberg Journal of International Law]*. 2015, Vol. 75, s. 3–5.

²¹ Překlad autora. ROBERTS, Anthea. Crimea and the South China Sea: Connections and Disconnects Among Chinese, Russian and Western International Lawyers. In: ROBERTS, A et al. (eds.) *Comparative International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 111–139.

²² CORTEN, O. *The Law against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2010, s. 27.

²³ Pro přehled přístupů specificky v kontextu *ius ad bellum* srov. CORTEN, O. Use of Force in International Law. Introduction. In: *Oxford Bibliographies in International Law* [online]. 07.07.2018. Dostupné z: <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199796953/obo-9780199796953-0005.xml>. Srov. FAIX, M. – SVACEK, O. International Law on the Use of Force: Need for Methodological Debate. *Czech Yearbook of Public and Private International Law*. 2018, roč. 9, č. 1, s. 97: „Rozdílné přístupy mohou mít různé příčiny a být opřeny o rozmanité argumenty. Je přirozené, že mezinárodní právníci působí a tvoří ve své vlastní ‚mezinárodní bublině‘, která je formována jejich vzděláním i vnějšími faktory či motivacemi, jako je cenzura, tlak na sladění s oficiální politikou státu či rozdílná míra akademické svobody. Problematika je samozřejmě mnohem složitější, neboť typologie i množství těchto vlivů jsou rozsáhlé. Co však zůstává faktem, je skutečnost, že věcné (vědecké) závěry jsou ve značné míře ovlivněny tím, jakým způsobem jednotliví autoři o mezinárodním právu uvažují – tedy otázkou zvolené metodologie.“

²⁴ To vyplývá ze samotného charakteru mezinárodního práva jako koordinačního a kooperačního systému, reflektujícího srhovanou rovnost států.

od doby přijetí Charty OSN prošlo významným vývojem. Jedním z klíčových posunů bylo formování a postupné uznání dalších sdílených hodnot mezinárodního společenství, stejně jako potřeby jejich právní ochrany, rozvoje a regulace v rámci mezinárodněprávního systému. Tento vývoj s sebou přinesl řadu otázek týkajících se možných střetů těchto hodnot, které se následně promítají do konfliktů na normativní rovině. Příkladem mohou být instituty humanitární intervence (pro kterou je charakteristická kolize mezi zákazem použití síly a potřebou zabránit masivnímu porušování lidských práv) nebo prodemokratické intervence, které vytváří otazníky nad relevancí a účinky legitimacy při posuzování legality opatření za použití ozbrojené síly. Je tedy otázkou, do jaké míry došlo k vývoji mezinárodněprávního zákazu užití síly tak, aby na jedné straně plnil svůj základní účel ochrany mezinárodního míru a bezpečnosti a zároveň umožňoval chránit další hodnoty, které mezinárodní společenství postupně přijalo za právně relevantní a hodné mezinárodněprávní regulace.²⁵

V interpretaci norem *iuris ad bellum* je zřetelná rovněž tendence k liberalizaci a expanzivnímu výkladu, zejména výjimek ze zákazu užití síly. Různorodé výklady přirozeně vedou k roztržičnosti v chápání a aplikaci i samotného zákazu. Tato roztržičnost se projevuje jak v případě uznávaných výjimek, jako je sebeobrana, tak v souvislosti s výjimkami spornými – například užitím síly na záchranu vlastních státních příslušníků v zahraničí, humanitární intervencí či koncepcí odpovědnosti za ochranu (R2P). Současně je ale pro problematiku užití síly charakteristické mlčení: státy sice často vydávají prohlášení, která mají mezinárodněprávní relevanci, ale vzhledem k tomu, že státy nemohou, a ani nemají povinnost, vyjadřovat se ke každému jednotlivému aktu nebo prohlášení všech ostatních aktérů, je mlčení spíše pravidlem než výjimkou.²⁶

Z uvedeného vyplývá, že metodologická pluralita v oblasti *iuris ad bellum* není pouze aspektem akademické diskuse, ale má dopady na formování, interpretaci i legitimitu normativity v této klíčové oblasti mezinárodního práva. Různorodé přístupy, od pozitivistického přístupu přes hodnotově orientované výklady až po pragmatické, politickým cílem podmíněné argumentace, reflektují odlišné představy o funkcích a limitech mezinárodního práva jako normativního systému. Jak poukazují Corten či Roberts, absence metodologického konsenzu v rámci doktríny i mezi státy vede k právní nejistotě a může přispívat k relativizaci základních norem, včetně zákazu použití síly.

1.2 Nestátní aktéři

Mezinárodní právo zůstává i v současnosti primárně státocentrickým právním systémem, jehož základním předmětem regulace jsou po staletí vztahy mezi státy. Jedním z důsledků tohoto pojetí bylo dlouhodobé opomíjení nestátních aktérů. Jejich nesporný vzestup však vyvolal intenzivní diskusi o jejich právním postavení i o dalších aspektech jejich existence a působení v rámci mezinárodního právního řádu – včetně oblasti *iuris ad bellum*.

²⁵ CANNIZZARO, E. Common Interests of Humankind and the International Regulation of the Use of Force. In: BENEVIS-TI, E. – NOLTE, G. (eds.). *Community Interests Across International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 417–429.

²⁶ V roce 2019 publikoval Harvard Law School Program on International Law and Armed Conflict (PILAC) svou průlomovou studii *Quantum of Silence* věnovanou roli mlčení v kontextu *ius ad bellum*. Srov. LEWIS, D. A. – MODIRZADEH, N. K. – BLUM, G. *Quantum of Silence: Inaction and Ius ad Bellum*. Harvard Law School Program on International Law and Armed Conflict. 2019.

Nestátní aktéři se zároveň vyznačují značnou různorodostí co do své povahy, funkcí i forem činnosti. Nepochybně však je, že alespoň někteří z nich ovlivňují aplikaci a výklad norem *iuris ad bellum*, včetně samotného zákazu užití síly, a to jak na normativní, tak i na praktické úrovni. Z uvedeného vyvstává zásadní otázka, a to jakým způsobem lze tyto subjekty zasadit do existujícího rámce zákazu užití síly. Jinými slovy, lze nestátní subjekty považovat za adresáty zákazu užití síly ve smyslu jeho osobní působnosti v systému, jenž zůstává v jádru státocentrický?

S ohledem na vnitřní napětí, které přítomnost nestátních aktérů vnáší do struktury mezinárodního práva, byl tradiční přístup zaměřen primárně na posuzování legality použití síly *státy vůči těmto aktérům*, nikoli na otázku přímé aplikovatelnosti zákazu použití síly na samotné nestátní subjekty. Tuto otázku přitom nelze považovat za marginální. Vycházíme-li z předpokladu, že jedním ze základních cílů mezinárodního práva je regulace vztahů mezi státy a dalšími aktéry, pak z toho lze dovodit, že i zákaz použití síly může být, alespoň v určitých situacích, aplikovatelný rovněž vůči nestátním subjektům.²⁷

Zároveň ale možnost zahrnout nestátní aktéry do osobní působnosti zákazu užití síly zůstává v rozporu se základní (postwestfálskou) charakteristikou stávajícího systému mezinárodního práva jako práva primárně státocentrického. Z tohoto důvodu se jak státy, tak i část odborné veřejnosti kloní k tomu, že na použití síly nestátními aktéry je třeba nahlížet skrze prizma oprávněné reakce států na takové jednání. Jinými slovy, přestože se článek 2 odst. 4 Charty OSN na nestátní aktéry formálně nevztahuje, jejich jednání (tedy použití síly) přesto zakládá právní následky a může vést k reakcím zahrnujícím použití síly ze strany států. Typickým příkladem je narůstající výskyt ozbrojených nestátních aktérů a otázka použitelnosti práva na sebeobranu vůči nim.

Jak upozorňuje odborná literatura, zatímco článek 2 odst. 4 Charty OSN výslovně odkazuje na „státy“, článek 51 Charty OSN nijak nespecifikuje původ ozbrojeného útoku.²⁸ Tato skutečnost dále prohloubila roztříštěnost přístupů k celé otázce. Tradiční státocentrický přístup se snaží spojit použití síly nestátními aktéry s činností států prostřednictvím požadavku přičitatelnosti jako konstitutivního prvku odpovědnosti státu. V takovém pojetí je to stát, jemuž je jednání nestátního aktéra porušujícího zákaz použití síly přičitatelné, případně stát, který daného aktéra na svém území toleruje či podporuje.

MSD zaujal v této otázce restriktivní přístup, podle něhož musí být jednání nestátního aktéra přičitatelné určitému státu.²⁹ Tento přístup měl zásadní dopad na právní debaty týkající se použití síly proti nestátním aktérům, ale také proti státům, na jejichž území se tito aktéři nacházejí, i proti státům, jimž je jejich jednání přičítáno. Jedním z důsledků tohoto vývoje bylo formulování doktríny tzv. *unable or unwilling* (doktrína neschopnosti či neochoty státu zasáhnout proti nestátním aktérům na jeho území), která ačkoliv byla

²⁷ Srov. např. názor Jana Klabberse, který se soustředil na zhodnocení ambivalence schopnosti mezinárodního práva absorbovat nestátní aktéry. KLABBERS, J. (I Can't Get No) Recognition: Subjects Doctrine and the Emergence of Non-State Actors. In BIANCHI, A. (ed.). *Non-State Actors and International Law*. The Hague: Routledge, 2009, s. 37–43.

²⁸ Viz diskusi ve: SCHMITT, M. Responding to Transnational Terrorism under the *Ius ad Bellum*: A Normative Framework. *Naval Law Review*. 2008, Vol. 56, s. 11–14.

²⁹ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment. *I.C.J. Reports* 1986, s. 14, odst. 195; Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment. *I.C.J. Reports* 2005, s. 168, odst. 146–147; Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment. *I.C.J. Reports* 2003, s. 161, odst. 72; Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Advisory Opinion. *I.C.J. Reports* 2004, s. 136, odst. 139.

uplatňována již dříve, krystalizovala po teroristických útocích na Spojené státy z 11. září 2001. Vznik této doktríny představuje příklad průsečíku mezi zákazem použití síly a výzvami, jimž čelí – konkrétně jeho aplikací na nové a dříve nepředvídané situace. Není proto překvapivé, že její uplatňování vedlo k rozsáhlým diskusím mezi státy³⁰ i v rámci odborné literatury ohledně řady normativních otázek v rámci *iuris ad bellum*.³¹ Tyto diskuse se soustředí mimo jiné na to, zda může nestátní aktér představovat původce ozbrojeného útoku ve smyslu článku 51 Charty OSN,³² zda mohou státy oprávněně použít vojenskou sílu v sebeobraně proti takovému aktérovi³³ a jaký význam má povinnost náležitá péče (*due diligence*)³⁴ teritoriálního státu, zejména v případech tzv. selhávajících států (*failing*, respektive *failed states*).³⁵

Roztržštěnost výkladu *iuris ad bellum*, a specificky i zákazu užití síly jako jeho hlavní součásti, je patrná i ve vztahu k další kategorii nestátních aktérů – regionálním mezinárodním organizacím, jejichž institucionální bezpečnostní infrastruktura, ale i odpovídající právní rámec, prošly významným vývojem.³⁶ Tento vývoj se nedotkl samotného zákazu užití síly a jeho normativního zakotvení, které je mezinárodním společenstvím široce akceptováno, ale zavalil spíše důvod k diskusím nad prosazováním zákazu, zejména pak otázce výlučného postavení Rady bezpečnosti jako orgánu, jemuž vymáhání tohoto zákazu bylo Chartou OSN svěřeno.³⁷ Právě v souvislosti s rozvojem bezpečnostních struktur a právních rámců regionálních organizací narůstají pochybnosti o výlučnosti této pravomoci, což dále přispívá k fragmentaci výkladu a aplikační praxe v oblasti zákazu použití síly.

Souhrnně lze říci, že právě nestátní aktéři – ať už na mezinárodní, nebo regionální úrovni – dnes významně přispívají k prohlubování různorodosti právních perspektiv, a to jak v rovině výkladu, tak v samotné aplikaci zákazu užití síly. Děje se tak prostřednictvím nástrojů politických, bezpečnostních i soudních.³⁸ Související fragmentace následně zasahuje konkrétní části režimu *ad bellum*, zejm. výjimky ze zákazu a v jejich rámci typicky oblast sebeobrany, která jako výjimka ze zákazu použití síly bývá některými (státy

³⁰ ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ. *Setkání Arria-Formula* [online]. 27. 07. 2025. Dostupné z: https://digitallibrary.un.org/record/3905536/files/A_75_993--S_2021_247-EN.pdf.

³¹ HAQUE, A. A. The Use of Force Against Non-State Actors: All Over the Map. *Journal on the Use of Force and International Law*. 2021, Vol. 8, No. 2, s. 278–290.

³² TRAPP, K. Can Non-State Actors Mount an Armed Attack?. In: WELLER, M. (ed.). *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 679–696.

³³ Viz diskusi v: O'CONNELL, M. E. – TAMS, C. J. – TLADI, D. *Self-Defence Against Non-State Actors*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

³⁴ K institutu *náležité péče* v mezinárodním právu srov. ŠTURMA, P. „Náležitá péče“ v mezinárodním právu: obecný pojem s variabilním obsahem. *Právník*. 2021, roč. 160, č. 6, s. 401–415.

³⁵ BARBOUR, S. A. – SALZMAN, Z. A. „The Tangled Web: The Right of Self-Defense Against Non-State Actors in the Armed Activities Case. *International Law and Politics*. 2008, Vol. 40, s. 85–87.

³⁶ Srov. čl. 4(h), Zakládající akt Africké unie; čl. 25, ECOWAS Protokol o mechanismu pro předcházení konfliktům, jejich řešení, udržování míru a bezpečnosti (1999). O této otázce bylo komplexně pojednáno ve výstupech mezinárodněprávní doktríny.

³⁷ DE WET, E. The Evolving Role of ECOWAS and the SADC in Peace Operations: A Challenge to the Primacy of the United Nations Security Council in Matters of Peace and Security? *Leiden Journal of International Law*. 2014, Vol. 27, s. 355–358, SVICEVIC, M. *The United Nations Security Council and the Authorisation of Force: Form, Character and Nature*. Oxford: Hart Publishing, 2025, s. 5–7.

³⁸ Srov. např. GRAY, C. The International Court of Justice and the Use of Force. In: TAMS, C. J. – SLOAN, J. (eds.). *The Development of International Law by the International Court of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 237–261; WEBB, P. Use of Force and the Emerging International Judicial System. In: BYRNES, A. – HAYASHI, M. – MICHAELSEN, C. (eds.). *International Law in the New Age of Globalization*. Leiden, Boston: Nijhoff, 2013, s. 121–143.

i nestátními aktéry) vykládána velmi široce, zatímco jinými, zejména MSD, restriktivně. Obdobná roztržičnost se objevuje i v oblasti prosazování zákazu použití síly Radou bezpečnosti. Právo na sebeobranu je v některých případech využíváno jako prostředek k obejití Rady, zatímco některé regionální organizace operují s přesvědčením, že mohou vymáhat mezinárodní právo i bez výslovného zmocnění ze strany Rady bezpečnosti. Ačkoli se takové přístupy dotýkají samotného jádra kolektivního charakteru *iuris ad bellum*, nelze říci, že by přímo zpochybňovaly samotný zákaz použití síly. Autorům není znám doposud žádný případ, kdy by došlo ze strany státu nebo nestátního aktéra k explicitnímu popření této normy. Přesto však platí, že právě nepřímé formy narušování, bude-li jich přibývat, mohou v konečném důsledku vést k erozi samotného zákazu.

1.3 Technologický vývoj a využívání kyberprostoru

Pokročilý technologický vývoj a institucionalizace kyberprostoru jako svébytné operační domény zásadně rozšiřují možnosti států vést konflikty jinými prostředky a v dosud neexistujících prostředích.³⁹ Nabízí se proto otázka, zda a do jaké míry se na tyto nové prostředky a dimenze vztahuje článek 2 odst. 4 Charty OSN.⁴⁰ Nebo zda kyberprostor představuje právní mezeru, která státům umožňuje vést válku způsobem, jenž stojí mimo rozsah působnosti zákazu použití síly. Relevanci těchto otázek podporuje fakt, že autoři Charty OSN nemohli předvídat mnoho současných technologických inovací a její znění tedy takový technologický vývoj doposud nereflektuje. Kybernetický prostor se ale zároveň stal jedním z nejvšestrannějších a nejdynamičtější se rozvíjejících prostředků umožňující vedení ozbrojeného konfliktu.

Odborná veřejnost i státy na uvedený vývoj ve značné míře reagovaly. Ačkoli je všeobecně uznáván rychlý rozvoj kybernetického prostoru, včetně kybernetických operací, a současně i skutečnost, že mezinárodní právo na tyto změny dosud plně nereagovalo, panuje dnes široká shoda na tom, že kyberprostor nepředstavuje výjimku z působnosti mezinárodního práva a neexistuje mimo jeho normativní regulační účinky. Jinými slovy, kybernetická dimenze nefunguje ve vakuu, které by bylo zcela mimo dosah mezinárodněprávní regulace. Jak bude rozvedeno níže, tento závěr nachází oporu jak v oficiálních pozicích, které státy stále častěji zaujímají ohledně aplikovatelnosti mezinárodního práva na kyberprostor, tak i v empirických a doktrinárních diskusích vedených odborníky, kteří se zaměřují na interakci mezi kyberprostorem a mezinárodním právem.

Státy v posledních letech stále častěji zveřejňují své politické pozice, v nichž se výslovně vyjadřují k aplikaci mezinárodního práva v kyberprostoru – často z různých úhlů pohledu a s nezřídka odlišnými názory. Tři z pěti stálých členů Rady bezpečnosti OSN explicitně potvrdili, že článek 2 odst. 4 Charty OSN se vztahuje i na kyberprostor.⁴¹ Podobný postoj

³⁹ Lze odkázat na opakované použití například kybernetických operací, které jsou stále častěji uznávány jako porušení zákazu použití síly: útok Stuxnet z roku 2010 proti iránskému jadernému zařízení v Natanzu, útok SolarWinds namířený proti americkým vládním agenturám a korporacím či opakované kybernetické operace Ruska proti Ukrajině.

⁴⁰ Je otázkou, zda lze tento aspekt označit za otázku místní působnosti a pokud ne, pod který aspekt působnosti ho zařadit.

⁴¹ UNITED STATES DEPARTMENT OF DEFENSE. *Department of Defense Law of War Manual*. 2015, s. 1015; RÉPUBLIQUE FRANÇAISE MINISTRE DES ARMÉES. *Droit International Appliqué aux Opérations dans le Cyberspace*. 2019, s. 7–8; United Kingdom Policy Paper: UNITED KINGDOM. *Application of International Law to States' Conduct in Cyberspace: UK Statement*. 2021, odst. 4.

zastává přibližně tucet dalších států. Aplikace článku 2 odst. 4 na kybernetické operace bývá obvykle podmíněna tím, že jejich účinky způsobí smrt, zranění nebo jinou formu fyzického poškození – často definovaného jako poškození srovnatelné s tím, které může být způsobeno konvenčními (kinetickými) zbraněmi. V obdobném duchu tyto státy zároveň uvádějí, že i výjimky ze zákazu použití síly podle článku 2 odst. 4 mohou být uplatnitelné v kyberprostoru. Zásadní rozdíly mezi pozicemi států tak zpravidla nevznikají v otázce samotné normativní použitelnosti zákazu použití síly, ale spíše při posuzování složitějších aspektů fungování mezinárodního práva – včetně otázek přičitatelnosti, stanovení prahové úrovně škody či opakujících se problémů souvisejících s nestátními aktéry (zejména kybernetickými skupinami).⁴²

Převažující část doktríny mezinárodního práva se rovněž shoduje na tom, že článek 2 odst. 4 Charty OSN se vztahuje na kyberprostor stejným způsobem jako na tradiční prostředky vedení ozbrojeného konfliktu.⁴³ Argumentace se soustředí zejména na regulační funkci mezinárodního práva v kontextu zákazu užití síly a regulaci ozbrojených konfliktů, na evolutivní výklad článku 2 odst. 4 s cílem jeho aplikace na nové situace a prostředky vedení ozbrojených konfliktů, a na normativní aspekty zákazu potvrzené praxí států a *opinio juris*.⁴⁴ Zároveň však řada autorů upozorňuje na rizika spojená s přímou aplikací článku 2 odst. 4 na kyberprostor, vyjadřuje skepsi ohledně rozsahu působnosti pojmu „síla“ ve smyslu uvedeného ustanovení či poukazuje na problematičnost přičitatelnosti v kybernetickém prostředí.⁴⁵ Přes tyto výhrady však dnes nelze popřít, že téměř všeobecně panuje uznání skutečnosti, že zákaz použití síly se na kyberprostor vztahuje.

Zároveň ale odborníci z mezinárodněprávní doktríny i praxe nadále hledají vhodnou terminologii a analytický přístup pro uchopení těchto výzev. NATO a Evropská unie převzaly pojem hybridního válčení pro popis hrozeb, jimž jejich členské státy čelí.⁴⁶ Nicméně pojem hybridního válčení, stejně jako příbuzné koncepty *grey zone conflict* (konflikt v šedé zóně) a *lawfare*, postrádá terminologickou přesnost a současně je jak příliš úzký, tak příliš široký.⁴⁷ Různé instituce navíc tyto pojmy používají odlišným způsobem. Zatímco NATO zdůrazňuje především vojenský rozměr bezpečnostního prostředí a soustřeďuje se na hybridní válku, Evropská unie se zaměřuje především na nevojenské dimenze

⁴² SCHMITT, M. N. – PAAKAM, A. S. Cyberspace and the *Ius ad Bellum*: The State of Play. *International Law Studies*. 2024, Vol. 103, s. 212–220, 223–225.

⁴³ Nejvýznamnějším dílem zabývajícím se aplikací mezinárodního práva na kyberprostor zůstává práce Schmitta. Srov. SCHMITT, M. N. (ed.). *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

⁴⁴ Ibidem, s. 329–330; ROSCINI, M. Cyber Operations as a Use of Force. In: TSAGOURIAS, N. – BUCHAN, R. (eds.). *Research Handbook on International Law and Cyberspace*. 2nd edition. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2021, 299–304. Srov. též WAXMAN, M. C. Cyber Attacks as “Force” Under UN Charter Article 2(4). *International Legal Studies*. 2011, Vol. 87, No. 43, s. 45–46.

⁴⁵ BRUNER, T. O možnostech právní ochrany před kybernetickým útokem ze zahraničí podle mezinárodního práva veřejného. *Právník*. 2015, roč. 154, č. 4, s. 313–314; WAXMAN, M. C. Cyber-Attacks and the Use of Force: Back to the Future of Article 2(4). *Yale Journal of International Law*. 2011, Vol. 36, s. 426–430; BENATAR, M. The Use of Cyber Force: Need for Legal Justification? *Goettingen Journal of International Law*. 2009, 3, s. 380–392.

⁴⁶ NATO. *NATO 2022 Strategic Concept*. 2022 [cit. 2025-07-26]. Dostupné z: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf; EVROPSKÁ UNIE. *A Strategic Compass for Security and Defence*. 2022 [cit. 2025-07-26]. Dostupné z: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf>.

⁴⁷ SARI, A. Legal Resilience in an Era of Grey Zone Conflicts and Hybrid Threats. *Cambridge Review of International Affairs*. 2020, Vol. 33, No. 6, s. 856.

hrozeb a preferuje pojem hybridní hrozby.⁴⁸ Rada Evropy naproti tomu přistupuje k celé problematice primárně z perspektivy ochrany lidských práv.⁴⁹ Právnická obec se tak ocitá v situaci, kdy klíčové mezinárodní organizace a političtí představitelé používají jazyk, jenž je obtížné právně kategorizovatelný, a naopak, právní pojmosloví není snadno převoditelné do bezpečnostně-politického diskurzu.

2. Evoluce mezinárodněprávního zákazu užití síly?

Výše identifikované výzvy vybízejí k úvaze nad tím, zda a popřípadě do jaké míry prochází normativní zakotvení zákazu užití síly procesem evoluce. Současně pokud takovým procesem prochází, nabízí se též otázka, jakým „směrem“, tedy zda jde o erozi či liberalizaci tohoto pravidla⁵⁰ a zda charakter a rozsah tohoto vývoje jsou natolik zásadní, že mohou ohrozit základní funkci zákazu: schopnost současného systému mezinárodního práva omezovat či předcházet použití síly způsobem, který chrání mír jako jednu ze základních hodnot mezinárodního společenství. Tento trend, jak bylo ukázáno výše, je generován a zintenzivněn společným vlivem různorodých aspektů – intenzivnějším zapojováním nestátních subjektů (teroristů či nevládních ozbrojených skupin), jež dosáhly vojenských způsobilostí srovnatelných se státy (ISIS), dále rozvojem nových technologií (kybernetické útoky, použití bezpilotních a autonomních zbraňových systémů), či příklonem států k politicky orientované (*policy-oriented*) perspektivě⁵¹ při výkladu normy *iuris ad bellum*, zohledňující a favorizující aspekty legitimacy nad formálním posuzováním souladu s existující právní úpravou.

Prvním, předběžným aspektem je, co evoluce pravidla jako termín znamená a následně za jakých podmínek může k evoluci pravidla dojít. Evoluci lze rozumět modifikací pravidla (změna formální i materiální stránky pravidla), nebo jeho odlišnou – rozšířenou, nebo naopak zúženou – interpretací (změna materiální stránky pravidla). V případě smluvních pravidel je evoluce, tedy změna pravidla po formální (znění) anebo obsahové (materiální) stránce možná dohodou smluvních stran. V případě Charty OSN by taková změna musela být v souladu s čl. 108 a 109 Charty OSN ratifikovaná alespoň dvěma třetinami smluvních stran, včetně všech stálých členů Rady bezpečnosti OSN.⁵² Corten vychází z premisy, že bez revize znění smluvního pravidla je evoluce pravidla možná pouze v mnohem méně formalistickém kontextu obvyčejových pravidel.⁵³

⁴⁸ Srov. obecně NATO. *NATO 2022 Strategic Concept*, odst. 6–19; NATO. *Warsaw Summit Communiqué* [online]. 2016, odst. 5, 71–72. Dostupné z: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#hybrid; EVROPSKÁ UNIE. *A Strategic Compass for Security and Defence*, s. 8–18.

⁴⁹ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Council conclusions on a framework for a coordinated EU response to hybrid campaigns* [online]. 2022, odst. 8 [cit. 2025-07-27]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/21/council-conclusions-on-a-framework-for-a-coordinated-eu-response-to-hybrid-campaigns/>.

⁵⁰ Pojem eroze a liberalizace mají autoři na mysli postupné změny platného rámce mezinárodního práva, které vedou k širšímu akceptování použití síly v mezinárodních (mezistátních) vztazích.

⁵¹ Srov. např. FRANCK, T. What happens now? The UN after Iraq. *American Journal of International Law*. 2003, Vol. 97, s. 607; SCHMITT, M. N. Counter-terrorism and the Use of Force in International Law. *Israel Yearbook on Human Rights*. 2002, Vol. 32, s. 53–116; REISMAN, W. M. International Legal Responses to Terrorism. *Houston Journal of International Law*. 1999, Vol. 22, No. 1, s. 3–61.

⁵² Čl. 108, 109 Charty OSN.

⁵³ CORTEN, O. Breach and Evolution of Customary International Law on the Use of Force. In: CANNIZZARO, E. – PALCHETTI, P. *Customary International Law on the Use of Force: A Methodological Approach*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, s. 119–146 (122–123).

Lze namítnout, že do úvahy rovněž přichází evolutivní výklad daného pravidla na základě následné praxe nebo následných ujednání mezi smluvními stranami, a to v souladu s čl. 31 odst. 3 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (dále jen VÚSP).⁵⁴ Jak ale uvádí Komise OSN pro mezinárodní právo v Návrhu závěrů k následným dohodám a následné praxi ve vztahu k výkladu smluv, konkrétně v návrhu závěru č. 7, tato metoda interpretace může v interakci s dalšími metodami výkladu přispět k vyjasnění smyslu smlouvy a vést k „zúžení, rozšíření, nebo jinému určení rozsahu možných výkladů“. ⁵⁵ Modifikace prostřednictvím výkladu však přípustná není. ⁵⁶ V této souvislosti bylo opakovaně (a správně) poukázáno na to, že i evolutivní výklad má své limity. ⁵⁷ Za nevhodnou je třeba považovat zejména situaci, pokud by status následné praxe a následných dohod byl povýšen na úroveň tradičních interpretačních metod dle článku 31 odst. 1 VÚSP, mimo jiné proto, že by takový přístup mohl vést k destabilizaci smluvního režimu a erozi jeho cíle a účelu. ⁵⁸ Kromě toho zde existuje reálné riziko, že na rozdíl od obecného pravidla výkladu podle článku 31 odst. 1 VÚSP by takovéto povýšení následné praxe a dohod vedlo ke ztotožnění výkladu se změnou, a tím i k nebezpečnému trendu, v němž by se výklad stal samostatným prostředkem změny smlouvy. ⁵⁹

Právě z důvodu uvedeného rizika platí, že norma mezinárodního práva, zejména pak norma kogentní, jakou zákaz použití síly je, vyžaduje uvědomění si specifických limitů při jejím výkladu. Výjimky ze zákazu užití síly jakožto kogentní normy typicky vyžadují restriktivní výklad. Snahy o „reinterpretaci“ jsou patrné v praxi států zejména ve vztahu k výjimkám ze zákazu, a to již po delší dobu. Opakované odkazy na preemptivní sebeobranu a výkon práva na sebeobranu vůči nestátním aktérům představují demonstrativní případy. ⁶⁰ Článek 51 byl vykládán (či reinterpretován) ve světle bezprostředních hrozeb, které jsou často prezentovány jako existenční a mnohdy pramení z činnosti nestátních aktérů. ⁶¹ Na jedné straně vede proměna povahy ozbrojených konfliktů k nutnosti znovu se zamyslet nad účelem institutu sebeobrany podle článku 51. Na straně druhé však nelze dovodit, že by právo na preemptivní sebeobranu bylo v tomto ustanovení obsaženo – neboť širší mezinárodní společenství takový výklad dosud nepřijalo. ⁶² Následná dohoda

⁵⁴ Srov. k této otázce zejm. ILC. *Draft conclusions on subsequent agreements and subsequent practice in relation to the interpretation of treaties, with commentaries*. UN GA Doc. A/73/10, 2018 (dále jen Návrh závěrů 2018).

⁵⁵ Závěr 7(1) Návrhu závěrů 2018.

⁵⁶ Tento odstavec připomíná, že dohody mohou sloužit ke změně nebo úpravě smlouvy, avšak takové následné dohody podléhají článku 39 Vídeňské úmluvy z roku 1969 a je třeba je odlišovat od následných dohod podle článku 31 odst. 3 písm. a) (viz odstavec 21 komentáře k Návrhu závěrů 2018). Srov. pro zcela opačný pohled v kontextu anticipatorní sebeobrany: SCHMITT, M. N. Interpreting the Law of Self-Defence. *Articles of War* [online]. 27. 6. 2025 [cit. 2025-07-27]. Dostupné z: <https://lieber.westpoint.edu/interpreting-law-self-defense/>.

⁵⁷ Srov. např. STEJSKAL, P. *The Application of Foreign Investment Protection in Times of Armed Conflict*. Cham: Palgrave Macmillan, 2025, s. 159–216.

⁵⁸ Čl. 31 odst. 1 Vídeňské úmluvy o smluvním právu. TLADI, D. Is the International Law Commission Elevating Subsequent Agreements and Subsequent Practice?. *EJIL:Talk!* [online]. 30. 08. 2018. Dostupné z: <https://www.ejiltalk.org/is-the-international-law-commission-elevating-subsequent-agreements-and-subsequent-practice/>.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ K otázce terminologie a rozlišování mezi preemptivní a preventivní sebeobranou srov. BÍLKOVÁ, V. Preemptivní a preventivní sebeobrana z pohledu mezinárodního práva. *Acta Universitatis Carolinae*. 2005, roč. 3, s. 80. Srov. též GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, s. 207.

⁶¹ Viz nedávný příklad USA, které se odvolávají na výkon práva na sebeobranu proti Íránu a jeho spojencům: Dopis ze dne 27. června 2025 od chargé d'affaires a.i. mise Spojených států při OSN adresovaný předsedovi Rady bezpečnosti [online]. 27. 07. 2025. Dostupné z: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n25/173/34/pdf/n2517334.pdf>.

⁶² RUY, T. *'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice*. Cambridge:

i praxe při aplikaci článku 51 mohou sloužit jako interpretační prostředky, nikoli však jako nástroje jeho modifikace.

Jako o jednom z možných způsobů změny pravidla zákazu použití síly lze uvažovat o jeho modifikaci na úrovni mezinárodního obyčejového práva, která by mohla následně vést i k derogaci odpovídajícího smluvního pravidla obsaženého v článku 2 odst. 4 Charty OSN. V takovém případě však vyvstává otázka, zda by skutečně šlo o změnu samotného pravidla, nebo spíše jen o rozšíření, případně zúžení jeho rozsahu působnosti. Uvažovat přitom lze o limitech takové možné změny, které jsou do značné míry dány povahou mezinárodních smluv, a tedy především jejich písemnou formou a stabilitou textu. Je však skutečností, že změna zákazu použití síly v jeho obyčejové podobě (s potenciálním důsledkem i pro pravidlo smluvní povahy) je v mezinárodním právu teoreticky přípustná. Klíčovým aspektem v tomto ohledu je ovšem státní praxe. Pro posouzení, zda skutečně dochází k evoluci pravidla, však není rozhodující samotná legalita určitého chování *per se*, nýbrž především oficiální prohlášení, komentáře a vysvětlení, které dotčený stát ve vztahu ke svému jednání poskytuje.⁶³ Tuto skutečnost potvrzuje i stanovisko MSD ve věci *Nikaragua*, kde soud uvedl, že: „pokud Stát jedná způsobem *prima facie* nesouladným s uznávaným pravidlem, ale své chování brání dovoláním se výjimek či ospravedlnění obsažených v pravidlu samotném, pak [...] významem takového přístupu je spíše potvrdit než oslabit toto pravidlo.“⁶⁴ Modifikaci obyčejového pravidla MSD připouští tehdy, pokud „odkazování se Státu na nové pravidlo nebo výjimku z principu, ke které neexistují žádné precedenty, může, pokud v principu sdíleno i jinými Státy, mířit k modifikaci obyčejového mezinárodního práva“.⁶⁵

Z výše uvedeného vyplývá, že změna pravidla zákazu použití síly prostřednictvím a v podobě jeho obyčejové formy není vyloučena, musí však být podložena dostatečně ustálenou, konzistentní a opakovanou praxí států, doprovázenou *opinio iure*. Rozhodující není jen to, zda státy jednají v rozporu s existujícím pravidlem, ale jak své jednání interpretují a zda tím dávají najevo vůli vytvořit, měnit nebo opustit určitý obyčejový standard. Bez této kvalifikované praxe a bez odpovídajícího přesvědčení o právní závaznosti nelze hovořit o skutečné evoluci mezinárodního obyčejového práva v oblasti užití síly.

Následující otázkou je, jaké podmínky musí splňovat státní praxe, aby bylo možné hovořit o evoluci nového pravidla. *Corten* v této souvislosti vymezuje dvě základní podmínky: zaprvé, zda dotčený stát musí skutečně vznést tvrzení o vzniku nového pravidla, a tím současně deklarovat, že došlo k modifikaci stávající normy; zadruhé, zda existence nového pravidla musí být ostatními státy přijata.⁶⁶ První podmínka tedy předpokládá formulaci tvrzení normativní povahy, které musí být doprovázeno úmyslem pravidlo změnit, nikoli pouze potvrdit jeho existenci. Druhá podmínka pak spočívá v přijetí této tvrzené

Cambridge University Press, 2010, s. 526. Viz také GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, s. 253–256 v kontextu invaze do Iráku.

⁶³ Stejný názor sdílají Gray a Corten. Viz GRAY, C. *International Law and the Use of Force*, 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 7; CORTEN, O. Breach and Evolution of Customary International Law on the Use of Force. In: CANNIZZARO, E. – PALCHETTI, P. *Customary International Law on the Use of Force: A Methodological Approach*. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, s. 119–146 (121).

⁶⁴ Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment. *I.C.J. Reports* 1986, s. 14, odst. 186.

⁶⁵ Orig. “Reliance by a State on a novel right or an unprecedented exception to a principle might, if shared in principle by other States, tend towards a modification of customary international law.” (ibidem, s. 108–109, odst. 207).

⁶⁶ CORTEN, C. *Breach and Evolution of Customary International Law on the Use of Force*, s. 121–122.

změny pravidla mezinárodním společenstvím jako celkem.⁶⁷ Nutnost přijetí mezinárodním společenstvím jako celkem vyplývá nejen z charakteru normy jako normy obyčejového práva, jehož existence je (s výjimkou bilaterálního obyčej) podmíněná obecností a rozšířeností obyčejotvorné praxe, ale také z charakteru zákazu užití síly jako kogentní normy, jak lze konečně dovodit i z čl. 53 VÚSP. Lze tak konstatovat, že už samotný normativní charakter zákazu užití síly (zejména jeho charakter jako normy kogentní) vytváří systémově vyšší nároky na jeho případnou modifikaci či náhradu.

V praxi lze nalézt případy, kdy státy v různých obdobích formulovaly stanoviska, která lze interpretovat jako pokus o modifikaci *iuris ad bellum*, a to zejména prostřednictvím argumentace směřující k rozšíření rozsahu stávajících výjimek, případně i obhajobou výjimek, které nejsou zakotveny v Chartě OSN. Postoje ostatních států k takto formulovaným stanoviskům však byly zpravidla spíše odmítavé.⁶⁸ Lze proto argumentovat, že ani rozšířený výklad stávajících výjimek, ani vytvoření nových výjimek nelze považovat za takové, které by byly mezinárodním společenstvím států skutečně akceptovány. Tento závěr se ale týká výjimek ze zákazu užití síly. Pokud jde o samotný zákaz užití síly a hrozby silou dle čl. 2 odst. 4 Charty OSN, v současnosti neexistuje převládající názor v praxi nebo doktríně mezinárodního práva, který by argumentoval ve prospěch evoluce či modifikace zákazu, a to navzdory významným výzvám, kterým tato norma mezinárodního práva čelí.

Závěr

Režim *iuris ad bellum* zůstává základním pilířem mezinárodního práva. Současná kodifikace zákazu použití síly (článek 2 odst. 4 Charty OSN) a mechanismy jeho prosazování, společně s jeho zakotvením v mezinárodním obyčejovém právu, odrážejí jeho význam jakožto hodnoty sdílené mezinárodním společenstvím. Zároveň je však nemožné si představit, že takto zásadní a univerzálně uznávaná hodnota, včetně jejích důsledků pro mezinárodní společenství, zejména pokud jde o omezení práva států používat ozbrojenou sílu, by nebyla vystavena výzvám. Tyto výzvy jsou dlouhodobé i různorodé co do charakteru a zdroje. Vnitřní napětí mezi normou a chováním států dokládá časté jednostranné použití síly, narůstající tendence ke zpochybňování *iuris ad bellum* prostřednictvím různorodých výkladů, ale i reakce ze strany států, které tyto tendence vyvažují a potvrzují trvající platnost a použitelnost zákazu použití síly i širšího rámce *iuris ad bellum*.⁶⁹

Přes rostoucí množství výzev, kterým zákaz užití síly jako součást režimu *iuris ad bellum* čelí, a navzdory rostoucí roztříštěnosti právní argumentace a metodologických přístupů ze strany států i doktríny mezinárodního práva, zůstává zákaz použití síly mezi státy normou mezinárodního práva, která si uchovává jak právní platnost, tak i vysokou míru akceptace. Mezinárodní společenství i nadále konsenzuálně akceptuje obecnou závaznost článku 2 odst. 4 Charty OSN i pravidel obyčejového práva. Současně však nelze přehlížet

⁶⁷ Ibidem, s. 122–123, 130.

⁶⁸ BRUNNÉE, J. – TOOPE, S. J. Self-Defence Against Non-State Actors: Are Powerful States Willing but Unable to Change International Law? *International and Comparative Law Quarterly*. 2018, Vol. 67, s. 264, 273–277, 285–286.

⁶⁹ MELLING, G. Has Russia Killed Article 2(4)? Evaluating the Effectiveness of the Prohibition of the Use of Force in the Conduct of International Affairs. *San Diego International Law Journal*. 2024, Vol. 25, No. 1, s. 19–21; FAIX M. – SVICEVIC, M. International Law and the Regulation of Resort to Force. *Review of Central and East European Law*. 2025, Vol. 50, s. 3–4.

rostoucí tendenci států interpretovat další integrální část režimu *iuris ad bellum*, zejména výjimky ze zákazu použití síly (a v rámci výjimek zejména sebeobranu), způsobem, který směřuje k rozvolňování jejich dosavadního obsahu a funkce *iuris ad bellum*. Právě v této oblasti je v doktríně mezinárodního práva patrná metodologická pluralita, která zásadně ovlivňuje výklad a aplikaci relevantních norem. Rozdíly v přístupech států a doktríny následně vytvářejí prostor pro odlišné závěry ohledně legality konkrétních případů použití síly.

Navzdory uvedenému však neexistují dostatečné důkazy, které by nasvědčovaly tomu, že by současný rámec *iuris ad bellum* prošel zásadní změnou ve vztahu k zákazu užití síly. Lze tedy tvrdit, že nedošlo k žádné formální novelizaci Charty OSN, žádný radikální ani extenzivní výklad čl. 2 odst. 4 Charty OSN nezměnil obsah této normy a nedošlo ani k evoluci příslušné normy mezinárodního obyčejového práva. Případy praxe států, které by bylo možné interpretovat jako pokus o modifikaci, směřují do velké míry k rozšíření rozsahu stávajících výjimek, případně i obhajobě výjimek, které nejsou zakotveny v Chartě OSN. Nelze tak tvrdit, že by došlo k právní erozi či faktické derogaci samotného zákazu použití síly. Naopak, přetrvávající apel států na rámec Charty OSN, odmítání nových výjimek mimo její ustanovení a opakované potvrzování základních zásad (například v rozhodovací praxi MSD), svědčí o trvalé odolnosti tohoto režimu. Tento závěr podporuje i odborná literatura, která stále považuje režim *ius ad bellum* za jeden z pilířů mezinárodního právního řádu.

I když do budoucna nelze předpovídat, jakým způsobem se zákaz užití síly vypořádá se současnou zhoršující se geopolitickou situací, která přináší i narůstající počet porušení čl. 2 odst. 4 Charty OSN v podobě individuálních užití síly nespádajících pod nesporné výjimky, lze očekávat pokračující snahu některých států o redefinici výjimek či přijetí flexibilnějších konceptů, jako je například doktrína *unable or unwilling*. Právní odolnost (*legal resilience*) režimu *iuris ad bellum* tak spočívá nejen v jeho formálním normativním zakotvení, ale také ve schopnosti reagovat na nové formy hrozeb a adaptovat se na měnící se geopolitickou realitu, aniž by došlo k jeho podstatnému oslabení. Zda však tato odolnost obstojí i tváří v tvář narůstajícím a čím dál sofistikovanějším výzvám, zůstává otázkou. Co je však jisté, je potřeba trvalé bdělosti vůči režimu *iuris ad bellum*, která je nezbytná pro zachování jeho platnosti a aplikovatelnosti jakožto garanta stability mezinárodního právního řádu. Bez této bdělosti je jeho postupná eroze předvídatelným důsledkem. Vzhledem k osmdesáti letům existence Charty OSN představuje současný režim zákazu užití síly a hrozby silou kolektivní hodnotové vyjádření mezinárodního společenství a zároveň kolektivní odpovědnost za zajištění jeho další životaschopnosti.

The Prohibition of the Use of Force in International Law as Part of the *Iuris ad Bellum* and Selected Contemporary Challenges

Martin Faix – Marko Svicevic

Abstract: The regulation and institutionalisation of the use of force under the UN Charter system represents a fundamental shift from the pursuit of individual State interests to a collective security system grounded in the shared values of the international community. This is the normative significance of the prohibition of the use of force under Article 2(4) of the Charter and the associated enforcement mechanisms. The concept of collective security, formulated over 80 years ago, continues to persist despite significant challenges stemming from the evolution of the international community. In addition to direct violations of the prohibition of the use of force, these challenges include the transformation of the security environment, particularly the activities of non-State actors and technological developments. They also include more structural challenges, such as the diversity of approaches adopted by both States and international legal scholarship regarding the interpretation and application of the prohibition of the use of force and, more broadly, the *ius ad bellum* framework. The article concludes that despite these challenges, each of which carries the potential to erode or liberalise the prohibition, there has, to date, been no modification of the prohibition of the use of force either in its treaty-based or customary form. This stands in contrast to some of the other parts of *ius ad bellum* regime, such as the intensively debated developments concerning exceptions to the prohibition, particularly in the context of self-defence.

Keywords: use of force, international law, UN Charter, cyber attack, interpretation, evolution, Article 2(4), non-state actors, challenges